

VOL 4. ISSUE 9

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES

zenodo

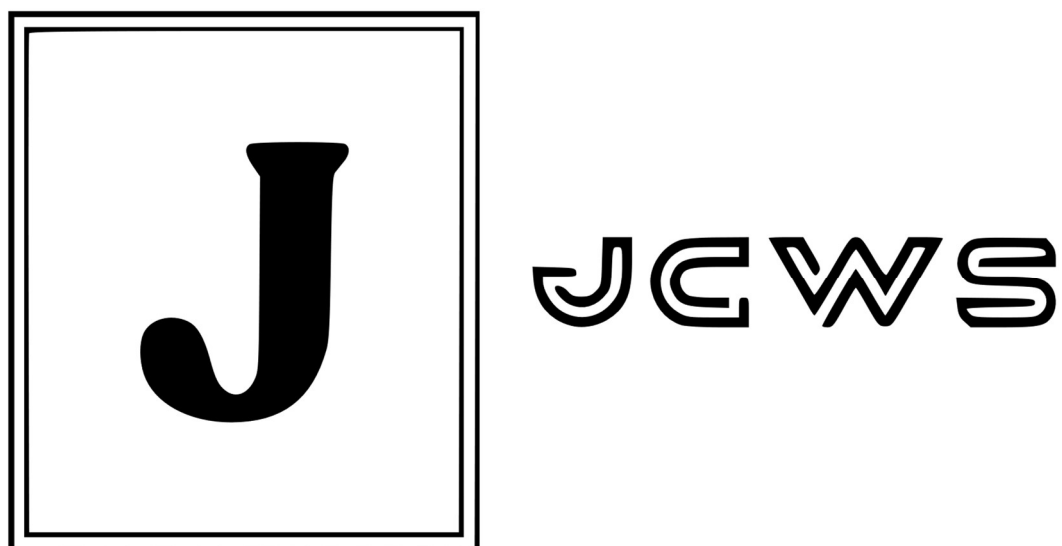
OpenAIRE | EXPLORE

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN:
3030-3311

VOLUME | 4 ISSUE | 9 | APRIL | 2026

QISHLOQ HUDUDLARIDA OILAVIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI

Turdiyev Shamsiddin Ixtiyor o'g'li

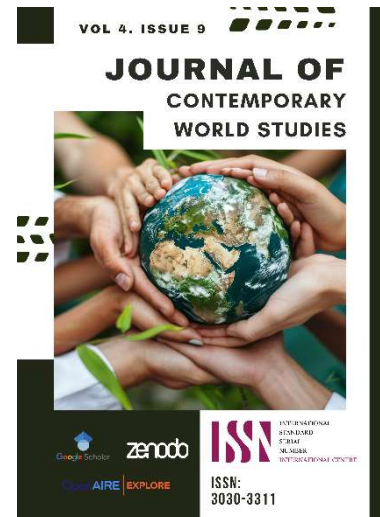
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Biznesni boshqarish yo'nalishi 4BB-22-guruh talabasi
e-mail: turdiyevshamsiddin@gmail.com

ANNOTATION:

Ushbu ilmiy maqolada qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish mexanizmlari va ularni takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda O'zbekiston qishloq hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy holati tahlil qilinib, oilaviy tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi o'rni belgilangan. Moliyaviy, institutsional va infratuzilma mexanizmlari doirasida amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ular qishloq aholisining turmush darajasini oshirishga, ish o'rinlari yaratishga va mahsulot eksportini kengaytirishga qaratilgan.

KEYWORDS:

oilaviy tadbirkorlik, qishloq hududi, agrobiznes, moliyaviy mexanizm, davlat qo'llab-quvvatlash, fermer xo'jaligi, klaster yondashuvi, raqamli texnologiyalar.

April 28, 2026,
Published Date:
April 30, 2026

Journal Website:

<https://d-pressa.com/index.php/jcws/>

License

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Kirish

O'zbekiston aholisining 50 foizdan ortig'i qishloq hududlarida yashaydi va qishloq xo'jaligi yalpi ichki mahsulotning muhim qismini tashkil etadi. Shu bilan birga, qishloq hududlarida ishsizlik darajasi nisbatan yuqori, daromadlar esa shahar aholisining qaraganda past bo'lib qolmoqda. Ushbu tafovutni bartaraf etishda oilaviy tadbirkorlik eng samarali va barqaror mexanizmlardan biri sifatida ko'rib chiqilmoqda.

Oilaviy tadbirkorlik deganda oila a'zolari tomonidan birgalikda tashkil etilgan, boshqarilgan va moliyalashtirilgan kichik va o'rta biznes shakllari tushuniladi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda barcha korxonalarning 70-80 foizi oilaviy biznes shaklida faoliyat yuritadi va bu iqtisodiyotning eng mustahkam poydevori hisoblanadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2022 yil 28 yanvardagi "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" nomli Farmoni va "O'zbekiston-2030" strategiyasida qishloq hududlarini jadal rivojlantirish, tadbirkorlikni keng qo'llab-quvvatlash, ish o'rinlari yaratish va aholining real daromadlarini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Ushbu maqolada ana shu strategik vazifalarni hal etishga qaratilgan oilaviy tadbirkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar Sharhi

Oilaviy tadbirkorlik nazariyasini o'rganishda dunyoning yetakchi iqtisodchilari muhim hissa qo'shgan. Chandler (1990) o'zining "Scale and Scope" asarida oilaviy firmalar strategik moslashuvchanlik va bozor o'zgarishlariga tez munosabat bildirish nuqtai nazaridan katta afzalliklarga ega ekanligini asoslab berdi.

La Porta, Lopez-de-Silanes va Shleifer (1999) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda oilaviy biznes korxonalarning asosiy iqtisodiy shakli bo'lib, ular xususiylashtirish va bozor islohotlarining dastlabki bosqichlarida eng faol rol o'ynaydi.

O'zbek olimlari orasida Berkinov B. va Xoliqov A. (2023) tomonidan o'tkazilgan tadqiqot O'zbekiston qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikning joriy holatini baholab, uning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillarni: kredit yetarli emasligi, kasbiy bilim taqchilligi va bozorga chiqish imkoniyatlarining chegaralanganligini aniqlab berdi.

OECD (2022) hisobotiga ko'ra, qishloq hududlarida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda klaster yondashuvi, raqamlashtirish va mikromoliya dasturlarining kombinatsiyasi eng yuqori natija bermoqda va bu yondashuv O'rta Osiyo mamlakatlari uchun ham tatbiq etilishi tavsiya etilgan.

Tadqiqot Metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar qo'llanildi:

- Monografik tahlil – oilaviy tadbirkorlikning xorij va mahalliy adabiyotlarda yoritilishini o'rganish;
- Empirik tadqiqot – qishloq hududlaridagi 80 nafar oilaviy tadbirkor bilan so'rovnomalar o'tkazish;
- Statistik-iqtisodiy tahlil – O'zbekiston Statistika qo'mitasi va Iqtisodiyot vazirligi ma'lumotlarini ishlov berish;
- Qiyosiy tahlil – O'zbekiston va qo'shni mamlakatlar (Qozog'iston, Gruziya, Turkiya) tajribasini solishtirish;
- SWOT-tahlil – qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash;

– Klaster tahlili – qishloq hududlaridagi tadbirkorlik guruhlarini tarmoq bo'yicha tasniflash.

So'rovnoma 5 ta viloyat (Farg'ona, Surxondaryo, Namangan, Qashqadaryo, Xorazm)ning qishloq tumanlarida o'tkazildi. Respondentlar orasida fermerlar, hunarmandlar, qishloq turizmi sohiblari va qayta ishlash korxonalari vakillari bo'ldi.

Tahlil va natijalar

1. Qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikning hozirgi holati

O'zbekiston Statistika qo'mitasining 2024 yilgi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatda 250 000 dan ortiq oilaviy korxona mavjud bo'lib, ularning 62 foizi qishloq hududlarida faoliyat yuritadi. Asosiy faoliyat yo'nalishlari quyidagicha taqsimlanadi:

1-jadval

Qishloq hududlaridagi oilaviy tadbirkorlik tarmoqlari bo'yicha taqsimlanishi (2024 y.)

Faoliyat turi	Ulushi (%)	O'rtacha yillik daromad (mln so'm)
Qishloq xo'jaligi va fermerlik	34%	85–140
Chorvachilik va parrandachilik	22%	60–110
Hunarmandchilik va to'qimachilik	18%	40–80
Qayta ishlash va oziq-ovqat	14%	90–160
Qishloq turizmi va xizmatlar	7%	50–120
Boshqa turlar	5%	30–65

2. Oilaviy tadbirkorlik rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillar

So'rovnoma natijalari asosida qishloq hududlaridagi oilaviy tadbirkorlar duch keladigan asosiy muammolar aniqlandi:

2-jadval

Oilaviy tadbirkorlik rivojlanishidagi asosiy to'siqlar (so'rovnoma natijalari, n=80)

No	To'siq turi	Respondentlar ulushi	Og'irlik darajasi
1	Kredit va moliyaga cheklangan kirish	78%	Juda yuqori
2	Bozorga chiqish imkoniyati yetarli emasligi	71%	Yuqori
3	Kasbiy bilim va tajriba taqchilligi	65%	Yuqori
4	Infratuzilma (yo'l, elektr, internet) yetarli emasligi	62%	O'rta
5	Soliq va ma'muriy yuklar	54%	O'rta
6	Raqamli texnologiyalardan foydalana olmaslik	48%	O'rta

3. Oilaviy tadbirkorlik rivojlanishining samarali mexanizmlari

Xorij tajribasi va mahalliy imkoniyatlarni tahlil qilib, qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning quyidagi to'rtta asosiy mexanizmi tavsiya etiladi:

3-jadval

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish mexanizmlari va kutilayotgan natijalar

Mexanizm	Asosiy vositalar	Kutilayotgan ta'sir
Moliyaviy mexanizm	Mikrokreditlar, subsidiyalar, kafolatli kreditlar, lizing	Daromad +30–45%
Institutsional mexanizm	Biznes-inkubatorlar, kooperativlar, soliq imtiyozlari	Yangi korxonalar +25%
Infratuzilma mexanizmi	Yo'llar, elektr, sovitish omborlari, internet	Logistika xarajati –20%
Raqamli mexanizm	E-tijorat, raqamli marketing, onlayn bozorlar	Savdo bozori +40%

TAVSIYALAR

1. Moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish

Qishloq hududlaridagi oilaviy tadbirkorlar uchun maxsus moliya-kredit mexanizmi yaratish zarur. Xususan, yillik 8-12 foiz foiz stavkasida 3 yilgacha muhlat bilan imtiyozli mikrokreditlar ajratish, foyda-zarar taqsimoti tamoyiliga asoslangan islomiy moliya vositalarini keng joriy etish, shuningdek, biznesning dastlabki ikki yili uchun soliq imtiyozlari (soliq ta'tillari) taqdim etish tavsiya etiladi.

2. Kooperativ va klaster tizimini joriy etish

Bir-biriga yaqin faoliyat yurituvchi oilaviy korxonalarni ixtisoslashgan klasterlarga birlashtirish orqali quyidagi afzalliklarga erishish mumkin:

- Xom ashyo va resurslarni arzon narxda birgalikda sotib olish;
- Yagona brend ostida mahsulotni bozorga chiqarish va eksport qilish;
- Texnologiya va tajribani o'zaro almashish;

– Infratuzilmadan (sovitgich, quritgich, qadoqlash sexlari) birgalikda foydalanish.

Masalan, Farg'ona vodiysida ipak va to'qimachilik klasterlari, Surxondaryo viloyatida mevachi-sabzavotchilik klasterlari va Xorazm viloyatida hunarmandchilik klasterlarini shakllantirish amaliy jihatdan maqsadga muvofiqdir.

3. Raqamlashtirish va e-tijorat imkoniyatlarini kengaytirish

Qishloq tadbirkorlarini raqamli iqtisodiyotga faol jalb etish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

1. Har bir tuman markazida bepul raqamli savodxonlik kurslarini tashkil etish;
2. Uzum.uz, Olx.uz, AliExpress kabi platformalarda mahalliy ishlab chiqaruvchilar uchun subsidiyalashtirilgan reklama ajratish;
3. Qishloq hududlariga mobil bank va to'lov tizimlari (Payme, Click) xizmatlarini faol kengaytirish;
4. Mahsulot sifati va kelib chiqishini QR-kod va blockchain orqali iste'molchiga shaffof ko'rsatish.

4. Ta'lim va maslahat infratuzilmasini mustahkamlash

Har bir viloyatda Oilaviy tadbirkorlik qo'llab-quvvatlash markazi tashkil etish tavsiya etiladi. Ushbu markazlar biznesni ro'yxatdan o'tkazish,

soliq hisobi, marketing va eksport masalalari bo'yicha bepul maslahat xizmatlari ko'rsatadi, shuningdek, xorijiy bozorlar va potentsial investorlar bilan aloqa o'rnatishga ko'maklashadi.

SWOT-TAHLIL: QISHLOQ OILAVIY TADBIRKORLIGI

4-jadval

Qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikning SWOT-tahlili

KUCHLI TOMONLAR (S)	ZAIF TOMONLAR (W)
✓ Oilaviy mehnat va o'zaro ishonch ✓ Moslashuvchanlik va tez qaror qabul qilish ✓ Mahalliy resurs va bilimlardan foydalanish ✓ Past boshqaruv xarajatlari	✗ Kapital va kredit yetarli emasligi ✗ Zamonaviy texnologiya va jihozlar yo'qligi ✗ Kasbiy menejment bilimlari taqchilligi ✗ Keng bozorga chiqish imkoniyati pastligi
IMKONIYATLAR (O)	TAHDIDLAR (T)
→ Davlat subsidiyalari va qo'llab-quvvatlash → E-tijorat va raqamli bozorlar kengayishi → Eko va mahalliy mahsulotlarga talabning ortishi → Klaster va kooperativ tizimining rivojlanishi	– Import raqobatining kuchayishi – Iqlim o'zgarishi va qurg'oqchilik xavfi – Iqtisodiy beqarorlik va valyuta o'zgarishlari – Yosh avlodning shaharga ko'chishi tendensiyasi

XULOSA

Oilaviy tadbirkorlik qishloq hududlarini iqtisodiy jihatdan rivojlantirish va aholi daromadlarini oshirishning eng samarali mexanizmlaridan biri ekanligini ushbu tadqiqot tasdiqlaydi. O'zbekistonda bu soha ulkan salohiyatga ega, ammo moliyaviy, institutsional va raqamli to'siqlar bu salohiyatning to'la ro'yobga chiqishiga imkon bermayapti.

Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan to'rt komponentli mexanizm – moliyaviy qo'llab-quvvatlash, klaster tizimi, raqamlashtirish va ta'lim-maslahat infratuzilmasi – bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida qo'llanilganda, qishloq hududlarida oilaviy tadbirkorlikning jadal o'sishiga zamin yaratadi. Bunday yondashuv 2030

yilgacha qishloq hududlaridagi ish o'rinlarini 30 foizga ko'paytirish va oilaviy korxonalar ulushini umumiy tadbirkorlikda 40 foizdan 60 foizga yetkazish imkonini beradi.

Tadbirkorlik va boshqaruv fakultetida olib borilayotgan nazariy tayyorgarlik va amaliy mashg'ulotlar, mazkur sohadagi ilmiy izlanishlarni davom ettirish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Kelajakda oilaviy tadbirkorlikni raqamlashtirish va eksportga yo'naltirish yo'nalishida yanada chuqur tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-

60-son Farmoni “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi haqida”.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi PF-158-son Farmoni “O‘zbekiston-2030 strategiyasi haqida”.

3. Chandler, A.D. (1990). Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism. Harvard University Press.

4. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A. (1999). Corporate Ownership Around the World. Journal of Finance, 54(2), 471–517.

5. Berkinov, B., Xoliqov, A. (2023). O‘zbekiston qishloq hududlarida oilaviy biznesni rivojlantirish muammolari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, №3, 45–58.

6. ILO (2022). Family Business and Decent Work: Policies for Inclusive Growth. Geneva: International Labour Organization.

7. Toshmatov, Sh. (2022). Qishloq xo‘jaligi klasterlarini boshqarish. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

8. O‘zbekiston Respublikasi Statistika qo‘mitasi (2024). Yillik statistik to‘plam. Toshkent.

9. O‘G K. C. X. X. et al. RAQAMLI IQTISODIYOT VA XALQARO INTEGRATSIYA //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2024. – T. 2. – №. 13 (50). – C. 25-29.

10. Bo‘ltakov S., Ko‘charov X. TURIZM SOHASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI AHAMIYATI //Универсальная индексная библиотека Евразийского журнала академических исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 60-62.

11. Ko‘charov X. OROLBO ‘YI MINTAQASIDA XIZMAT KO‘RSATISH SOHASI KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI

OSHIRISH MEXANIZMLARI //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 612-616.

12. O‘G K. C. X. X. et al. XIZMAT KO‘RSATISH KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEXANIZMI VA YO‘LLARI //Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2025. – №. 12. I. – С. 1991-1998.

O